

REFERAT FRÅN EKFRÄMJANDETS EXKURSION I BOHUSLÄN 2005

Lars Dahlén

Varmt och soligt hade det varit en längre tid. Men lagom till att det datum närmade sig då Ekfrämjandets årliga exkursion skulle äga rum förutspåddes väderomslag. Det skulle kunna bli både regn och åska. Med viss bävan anträdde därför färden mot årets exkursionsmål i Bohuslän.

Onsdagen den 7 september

Som vanligt gavs det möjlighet för de som bodde söderut att åka med en gemensam buss från Blekinge/Skåne. Denna gång gick resan över Halland där ytterligare exkursionsdeltagare plockades upp. När Göteborg passerades mörknade himlen och ett ordentligt störtregn satte in. Det var nu en knapp timme kvar till samlingsplatsen vid Gustafsbergs Badhotell

Martin Widengård, uppskattad exkursionsvärd, berättar om dagens program sedan Ekfrämjandets ordförande (t.v.) hälsat välkommen. - Foto: Jens Varfeldt.

och vandrarhem söder om Uddevalla. Eftermiddagens program var kort så lite regn då skulle väl kanske inte vara hela världen men kvällens båttur i Bohusläns inre skärgård skulle inte bli lika rolig i regn och åska. Men som genom ett under, eller vad det nu var som orsakade förbättringen, när klockan blev 14.00 och exkursionen inleddes var det utan krav på vare sig sydväst eller paraply.

Alltnog drygt 60 deltagare var samlade några meter från Byfjordens strand när ordförande Arne Mirton strax efter två-slaget kunde hälsa välkommen till årets exkursion. Arne presenterade Martin Widengård från Skogsvårdsstyrelsen Västra Götaland som var den som planerat årets exkursion och som även skulle bli exkursionsvärd. Martin gick igenom en del praktiska frågor och delade ut exkursionsmappar. Eftermiddagen skulle enligt programmet tillbringas i Gullmarsbergs naturreservat, 30 minuters resa åt nordväst.

Väl framme i ett äldre bokbestånd som var så fint att det nästan hade kunnat ligga i Skåne hälsade länsjägmästare Per Hallerstig oss välkomna. Per gavs oss skogsfakta om Västra Götalands län, bl.a. att skogsmarksarealen uppgår till 1,3 miljoner ha varav den ädla lövskogen utgör 20 000 ha. I landskapet Bohuslän är det i kustregionen man finner ädellövskogen. Allmänt konstaterade Per att förnyringarna är ett stort problem i Västra Götaland. En allt större andel skogsägare väljer att inte göra något alls efter avverkning och andelen godkända förnyringar ligger kring 85-90 %. Skogsbrukarens dilemma kunde sammanfattas i "tall är det ingen idé att satsa på för den tar älgen, gran är det ingen idé att satsa på för den tar stormen och ädellöv är det inte heller idé att satsa på för den tar naturvården". De reservat som hittills

avsatts i länet har huvudsakligen berört barrskogar varför bevarandebeståndet nu alltmer riktas mot löv- och ädellövskogen. Några industrier som tar hand om bok och ek finns inte i Bohuslän.

Med syftet att öka avsättningen av lokalt producerad lövskogsråvara och öka skogsägarnas intresse av att producera lövvirke pågår sedan en tid ett regionalt utvecklingsprojekt "Lövträ Västra Götaland". Andreas Gradén från Hushållnings-sällskapet Sjuhärad presenterade projektet där även Träcentrum i Nässjö, Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen och Västra Götalandsregionen ingår.

Därefter tog Jan Fogelin, förvaltande direktör vid Gustafsbergsstiftelsen över. Jan berättade att stiftelsen äger skogen där vi just nu befinner oss men även hotell/vandrarhemmet där vi bor. Stiftelsen har anor från 1700-talet och var då en "barnhusstiftelse". Ändamålet med verksamheten var att ge behövande Uddevallabarn möjlighet att utbilda sig. Namnet Gustafsberg kommer från den dåvarande kungen Gustav III. För att säkra kapital för en långsiktig drift av stiftelsen inköptes skogar. Gullmarsberg som vi nu besöker inköptes 1884. Stiftelsen äger 300 ha och skogen sköts av Skogsstyrelsen. Länsstyrelsen bedömde i början av 1970 att detta bokbestånd var ett av länets största och naturvårdsmässigt mest intressanta. Därför bildades ett naturreservat 1976.

Barnhusstiftelsens verksamhet utgick från Gustafsbergs badort med anor från mitten av 1600-talet. Här fanns en surbrunn dit Uddevallaborna kom för att dricka brunn. Här fanns redan då även ett badhus varför Gustavsberg räknas till landets äldsta badhus. Det var intäkterna från brunn och badhus som finansierade barnhusstiftelsens verksamhet innan man började köpa skog. Nu har Länsstyrelsen

beslutat att kulturminnesförklara de 30-tal byggnader som ingår i badhusområdet. Stiftelsens avkastning går därför i hög utsträckning till att underhålla dessa byggnader. Stiftelsens ursprungliga ändamål uppfylls genom att 15 stipendiater varje termin får ett bidrag till studier.

På denna information utbröt en intressant diskussion om stiftelsebegreppet och dess konsekvens för friheten att sälja och köpa egendom. Efter några olika inlägg var det dags för exkursionsledningen att anbefalla förflyttning för att erbjuda eftermiddagskaffe. Diskussionen fortsatte och många röster hördes om skogsbruk kontra reservat. Visa av tidigare års erfarenheter hade exkursionen denna gång försetts med en väl tilltagen tid för ombyte etc. inför årsmötet. Författaren till detta referat minns flera tillfällen då exkursionsdeltagarna anlant till hotellet bara någon minut innan årsmötet börjat, ja vid ett tillfälle till och med en kvart efter(!). Därför fick även diskussionen vid kaffet avbrytas och återtagat påbörjas.

Årsmöte med prisutdelning

Årsmötet hölls i Societetssalongen på Gustafsberg. Där gavs möjlighet att studera ett av de objekt som stiftelsens pengar finansierar. Underhållet av denna byggnad var troligen inte billigt.

Årsmötesförhandlingarna avlöpte nästan som vanligt. Protokoll har skickats ut till samtliga medlemmar. Med nästan som vanligt i meningen ovan avses den något ovanliga händelsen att det till årsmötet inkommit en motion. Och inte vilken motion som helst. Denna motion berörde något så centralt som ändamålet med Ekfrämjandet. Motionären, Carl von Friesendorff, föreslog att Ekfrämjandet ska ha som ändamål att främja lövskogen och inte bara ädellöv- och ekskog. Styr-

elsen hade diskuterat motionen vid ett styrelsemöte och valt att till årsmöte föreslå att lämna förslaget utan åtgärd.

Årsmötet visade sig dock ha en annan uppfattning och efter några längre och kortare inlägg beslöt årsmötet att ge styrelsen i uppdrag att omarbota stadgarna enligt motionärens förslag. Namnet Ekfrämjandet ska dock behållas. Styrelsen ska till nästa årsmöte presentera förslag till nya stadgar.

Vid årsmötet utdelades Ekfrämjandets förnämsta pris, ekskrinet, till årets rikspristagare Lars Kardell. Motivering finns på annan plats i Ekbladet.

Årsmötet avslutades med en rapport från marknadsgruppen, Nils Bylund och Gustav Fredriksson.

Båt

Det hade nu blivit dags för den mera äventyrliga delen av exkursionen. Från årsmöteslokalen blev det några 100 meters förflyttning till bryggan vid badhotellet för embarkering av fartyget M/S Byfjorden. Under några timmar skulle det nu enligt programmet bli båtturen i delar av Bohusläns inre skärgård under det att en skaldjurstallrik intogs. Tallriken visade sig vara en större trälåda med mycket varierat innehåll från regionen under båtens köl. De mer flytande tillbehören fick var och en sätta ihop efter eget gottfinnande. Allteftersom såväl lådans som flaskornas innehåll minskade steg samtalsnivån till nya höjdrekor. Med hjälp av en mikrofon kunde dock Anders Söderlund ta till orda och visa några bilder från Ostindiefararen, ett nybyggt handelssegelfartyg, som vi tyvärr ej kunde bese i verkligheten eftersom det nyss lämnat Göteborg. Kommande dags exkursion skulle ske på Anders marker och vi skulle få mer information om Ostindiefararen då.

Torsdagen den 8 september Att "aska" eller inte "aska"

Som markvärd för dagens exkursion stod Anders Söderlund som tillsammans med Martin Widengård lagt upp programmet som delvis fått temat "experimentverkstaden". Anders har på sin fastighet Anfasteröd tagit fasta på det problem med bristen på lövskog som omtalades vid exkursionens inledning. Dagens första punkt blev därför ett f.d. granskogsbestånd, nu planterat med ask och fågelbär. Här hade en schablonmetod med två rader ask och en rad fågelbär använts. Ibland fanns på var åttonde meter även en ek. Beståndet var hägnat och låg alldeles intill den nybyggda motorvägen. Frågan här handlade om trädslagsvalet. Kommer det att finnas avsättning för ask i framtiden? Någon som med bestämdhet kunde uttala sig om avsättningssituationen i slutet av 2000-talet anmälde sig inte frivilligt. Huvudrådet var dock att se optimistiskt på framtiden. De som visste något om dagsläget kunde meddela att bra askstock betalas med 1000 kr/m³. En liten varningssignal utgör dock den "askdöd" som konstaterats bl.a. på Öland och i Skåne. Liknande exempel finns även i Polen och Baltikum. Ask i alla åldrar drabbas. Enligt preliminära uppgifter från SLU kan det på Öland röra sig om någon sorts svamp. Där rekommenderas tills vidare markägarna att avstå från att nyanlägga askbestånd.

På en fråga om varifrån asken i detta bestånd kom, blev svaret Tyskland. "Den skulle jag inte använda, asken ska inte flyttas norrut eftersom den är så ljus-

Anders Andersson med fru, glada ekfrämjare från Ramdala i Blekinge. - Foto: Boris Möllerström.

känslig." Anders försvarade sig med att det vid tiden för beståndsanläggningen inte hade varit möjligt att få tag på annan ask.

Att "eka" eller inte "eka"

Exkursionståget förflyttade sig nu uppför en brant stigning till ett ekbestånd som anlagts genom plantering 2003. Eken hade planterats i grupper om 4 med 7 meters förband. År 2004 hade ask och lind planterats som utfyllnad mellan ekgrupperna och då skedde även en hjälplantering med ek. Hela beståndet var hägnat. Kost-

därför valdes alternativet att hägna allt. Anders påtalade ytterligare en fördel med att inhägna ett större område nämligen den att en mängd av skogens växter då får möjlighet att utveckla sig istället för att bli viltföda. Ytterligare ett skäl var att det blev billigare att hägna hela experimentverkstaden som i begynnelsen bestod av fem olika områden.

Lars Kardell berättar fängslande om bl.a. eken i mytologin och ekplantering på Visingsö. - Foto: U. Olsson.

naden för beståndsanläggningen var drygt 40 000 kr per ha varav stängselingen stod för halva kostnaden. Genom statens bidrag till ädellövskogsbruk ersätts 80 % av godkänd anläggningskostnad. Frågeställningen här handlade om möjligheten att nå ett fullslutet ekbestånd. Här utspann sig en diskussion om olika hägnadsprinciper. Skulle det ha varit ett alternativ att enbart hägna ekgrupperna med burar i stället för att hägna allt? I detta bestånd var ”utfyllnadsträden” också viktiga och

Samstämmighet rådde i alla fall om att det fanns goda möjligheter att nå ett fullslutet bestånd. Med den täthet som plantorna satts skulle det snarare bli för mycket att röja bort. På det svarade Anders att han gärna tog det omaket. Hellre för mycket att välja på än för lite.

Gästföreläsning

Da det nu gått lång tid sedan exkursionsdeltagarnas senaste näringsgnag var det hög tid för förmiddagsfika. Detta intogs i

en 50-årig ekskog som uppkommit sedan en nedlagd åkerlycka planterats 1950. Här höll rikspristagaren Lars Kardell ett anförande som bl.a. berörde träden i mytologin.

Att här återge det Lars berättade låter sig inte göras. Delvis beroende på platsbrist men framförallt beroende på att referenten inte lyckades nedteckna alla de underfundigheter som löpte som en röd tråd genom föredragningen och som på ett utomordentligt sätt höll ihop resonemangen. Några axplock dristar sig undertecknad ändå att notera.

Då eken är det i särklass viktigaste lövträdet i Norden är det oförklarligt att vi har asken som ett världsträd i den nordiska mytologin. Yggdrasil, Ask och Embla (syftar på alm). Varför inte Ek?

Kommandanten i Karlskrona skulle 1683 med hjälp av 6-800 knektar ta fram 15000 ekstockar till varvet.

Att själv få plantera träd varje år är en livsnödvändighet. I år prövade Lars Kardell själv en metod från Visingsö som innebär att större ekar sätts i gropar fyllda med hästgödsel. Trots exemplariskt utfört arbete har det i höst konstaterats att överlevnaden endast blev 65 %.

Egna erfarenheter från hägnad är att hur man än betar sig så lyckas man aldrig fullt ut hålla viltet på önskad sida om nätet.

Viltet

Lars Kardells avslutning förde in exkursionen på nästa punkt som just handlade om viltfrågan. Som Lars Kardell konstaterat så är det svårt att hålla viltet utanför hägnaden. Anders berättade att varje gång en älg tar sig in i hägnade områden måste 10 personer budas ihop för att få ut densamma. Det lyckas heller inte utan skador på hägnet. Anders upplevde viltproblemet som skogsägarens största bekymmer. Myndigheternas ager-

ande sänder dubbla budskap. Den ena myndigheten (SKS) ger 80 % bidrag till anläggning av ädelövskog och den andra myndigheten (Länsstyrelsen) tillåter inte att markägaren genom tillräcklig avskjutning får skydda skogen mot viltskador. Anders påstod som svar på en fråga att han även ansökt om att få anlägga ett vargförsök på fastigheten som ett alternativ för att minska viltskadorna.

Gustav Fredriksson refererade erfarenheter från övriga Europa, där man skratrar åt Sveriges hantering av viltfrågan. Ett exempel; i Baltikum är det den statliga skogsmyndigheten som har ansvar för jaktfrågorna och arrenderar ut jakten. Om jägarna inte skjuter tillräckligt med vilt blir de ansvariga för skogsskadorna. De som var med på Ekfrämjandets resa till Ungern 2004 minns att ett liknande förhållande gällde där.

Innan vi lämnade denna punkt berättade Anders om sina ambitioner med skogsbruket på fastigheten. Nuvarande trädslagsfördelning med 85 % barr och 15 % löv ska förändras till 70-30 vilket mer motsvarar de förutsättningar som marktillståndet ger. En förklaring till ekbristen i Bohuslän var att danskarna högg rent på ek innan Bohuslän blev svenskt.

Att "linda" eller inte "linda"

Ytterligare en punkt skulle hinnas med innan det var dags för avresa mot lunchuppehållet. Vi såg ett bestånd där det år 2004 efter avveckling av ett granbestånd anlagts ek i kombination med lind. Lindan hade tendens att bli buskig och botemedlet mot detta beteende hette sekatör. I diskussionen om framtida avsättningar av lind blev bedömningen att skogsägaren får hoppas på ett uppsving i bildhuggarbranschen och en ökad användning av trätandpetare.

Dags för lunch med lax

För att ytterligare betona närheten till västerhavet intogs lunchen på restaurang "Laxbutik" i Ljungskile. Exkursionsledningen hade inte lyckats hitta någon sponsor av lunchen utan denna fick var och en betala. Kanske var det därför lunchen smakade extra bra.

Projektet EK 2000

Efter lunch fortsatte deltagarna till en annan del av Anders fastighet. I ett blandbestånd med ek och gran berättade Anders om sina ambitioner i projektet EK 2000. Projektidén var från slutet av 1980-talet och målsättningen var att till år 2000 ha 2000 yngre eller medelålders ekstammar under särskild skötsel. Ekarna skulle väljas bland de ekar som fanns som refuger eller insprängda i de befintliga granbestånden. År 2000 visade sig dock infinna sig snabbare än beräknat och ekarnas förutsättningar för framtida kvalitetsutveckling sämre än väntat. Projektets målsättning om 2000 ekar har därför fått justeras ner till 1000. Diskussionen kom här sedan att handla om för- och nackdelar med gran som komplement till ek. Även frågan om ollontäkt berördes. Här kom vi också in på den alltid lika intressanta frågan om ekodlingens ekonomi jämfört med gran.

Bäst ekonomi på markanvändningen ger arrende för anläggning av golfbana. Men om inte det alternativet kan användas i alla bestånd hade Anders en egen "busenkel" analysmetod. Han hävdade att om man jämför de båda träslagerna och bedömer de 8 faktorerna Nuvärde, Efterfrågan, Omloppstid, Kalamiteter, Torrdensitet, Hållfasthet, Rötbeständighet och Skönhet/Kvalitet så vinner granen bara de tre första men eken de fem övriga. Då är det lätt att välja ek och då är jag som skogsägare nöjd.

Pampig avslutning

Därmed hade fredagens eftermiddag nått ett stadium där det var tvunget att avbryta fortsatt diskussion för en förflyttning till Anfasteröds gård. På den fina gräsmattan bakom huvudbyggnaden med en fantastisk alm och utsikt över havsviken Åkerskile med Orust i bakgrunden serverades det avslutande kaffet. Här tackade Arne Mirton markvärden Anders Söderlund och exkursionsledaren Martin Widengård för två mycket fina och ambitiöst upplagda dagar. Som ett mer påtagligt bevis på uppskattningen fick de båda var sin tyngre Ekoxe.

Ostindiefararen

Tyvänn kunde vi inte få se ostindiefararen i verkligheten eftersom den tidigare än beräknat hade lämnat Göteborg. Anders Söderlund som varit skeppsjägmästare under byggnadstiden berättade i samband med årsmötesmiddagen en del om sina insatser i projektet. De som åkte med den gemensamma bussen till Skåne/Blekinge fick under resan se en videofilm som visade hur projektet genomförts. Från den filmen kommer nedanstående noteringar:

- Resorna var krävande. 25 % av besättningen överlevde inte.
- Varje resa tog 1 1/2 år.
- Man hämtade i Kina bl.a. te, siden, kryddor, porslin, lackarbeten och ebenholz.
- Varje skepp tog en last motsvarande 2-3 långtradar.
- Vinsten på varje resa var ca 100 %.
- 135 expeditioner genomfördes.
- I början av 1800-talet försvårades handeln genom att olika tullar infördes i flera länder och 1813 gjordes den sista resan.

Anders Söderlund, här omgiven av Martin Widengård och Arne Mirton, har som skeppsjägmästare bl.a. arbetat med framtagandet av ekvirke till Ostindiefararen. - Foto: Jens Varfeldt.

- Ostindiefararen har som modell en av de första skeppen som seglade till Kina år 1738.
- Byggtiden för ett skepp på 1700-talet var ca 17 månader.
- Till segel gick åt 2 000 m² linneduk. Linneduken fick inte vara för

kraftig utan skulle vara så skör att seglen blåste sönder innan skeppet riskerade att kantra.